

Lapse õigused 2018-2019

Helika Saar

Lühendatud versioon avaldati kogumikus [Inimõigused Eestis 2020](#)

„Miks peaksin õppima tuleviku jaoks, mida enam varsti isegi pole, kui keegi ei tee midagi, et päästa seda tulevikku,“ rõhutab teismeline Rootsi kliimaaktivist Greta Thunberg. 16-aastane koolitüdruk, kelle 2018 augustis algatatud kooliõpilaste igareedesed kliimameeleavaldused on pannud aluse ülemaailmsele liikumisele #FridaysForFuture¹. Raamatu *No One Is Too Small to Make A Difference*² autorile on tänaseks omistatud Prantsusmaa Normandia regiooni Vabaduse auhind ja ta on nomineeritud Nobeli rahupreemiale. Eelnev on kinnituseks, et lapsi ja noori ei tohi käsitleda ühiskonnas objektidena, kelle jaoks tehakse, vaid subjektidena, kellega koos tehakse.

Paraku näitavad erinevad uuringud³ endiselt, et kui last ennast mõjutavates küsimustes saavad Eestis lapsed enamasti kaasa rääkida, on kogu pereringi puutuvate küsimuste korral kaasärääkimise kogemusi vähem ning koolieluga või laiemalt ühiskonnaga seotud teemadel veelgi väiksem. Isegi väga aktiivsed noored tunnetavad, et nende kaasamine on sageli pigem formaalne ja näiline⁴. Viimase vältimiseks, peab laste ja noorte kaasamine mh kohalike otsuste tegemisse olema pidev ja süsteemne ega saa muutuda päevakajaliseks üksnes kord nelja aasta jooksul. Euroopa noorte küsitlusuuring näitab Eesti noorte leiget huvi sisepoliitika⁵ vastu ja seda, et ärevad ajad muudavad noored ühiskondlikult aktiivseks⁶. Juunis 2018 toimunud noorte [eel]arvamusfestivali arutelude keskmes oli noorte arvamusvabadus, arvamusfestivalil (2019) kliimaarutelus osalenud noored väljendasid oma muret ökokriisi pärast⁷. Igareedeselt jätkuvad kliimaprotestid erinevates kohtades üle Eesti.

Perioodil 2018-2019 sai Eesti Vabariik 100, ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsioon 70 ja ÜRO Lapse õiguste konventsioon 30 aastaseks. Ühiskond on pidevas muutumises, olles muutunud lastele ja noortele keerulisemaks. Laste ja noorte pikaajalised väljakutsed on muuhulgas seotud kliimamuutuste ja ebavõrdsuse kasvuga. Kuna noored on aina haritumad ja aktiivsemad, siis jääb loota positiivsetele lahendustele. Eesti Vabariigi President Kersti Kaljulaid rõhutas oma 24.08.2019 kõnes - *me vastutame. Enda ja teiste eest. On asju, mis on ajatud ja absoluutsed*⁸. Lapse õigused on universaalsed, nad on tulnud, et jääda. Meie kõik saame anda endast parima nende maksimaalseks

1 Vaata lähemalt: www.fridaysforfuture.org

2 Vaata lähemalt: www.theguardian.com/books/2019/may/02/greta-thunberg-speeches-published-no-one-is-too-small-to-make-a-difference

3 „Children’s Worlds“ uuringus küsitletud õpilased tundsid, et neid ei kuulata ja nende arvamusga koolis ei arvestata (iga neljas laps oli selles osas õpetaja suhtes kriitiline). Eesti laste tagasihoidlikku kaasamist koolis kinnitasid ka lapse õiguste ja vanemluse uuringu tulemused (Anniste jt, 2018; vt ka Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates. Koostajad D.Kutsar ja K.Raid. Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.stat.ee/valjaanne-2019-laste-subjektiivne-heaolu-kohalikus-ja-rahvusvahelises-vaates> artiklit Turk ja Sarv „Lapse osalusõigusest laste ja täiskasvanute vaates“).

4 Aksel, M., Kiisel, M., Saarsen, K., Koppel, H., Jaanits, J., Tammsaar, H., Rajaveer, L., Narusson, D., Trumm, E. (2017-2018). Noorte osalemine otsustusprotsessides. Tartu: Tartu Ülikool. Arvutivõrgus leitav: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/lopparuanne_19.03_noorte_osalus_rake.pdf

5 Kantar EMOR-i uuring 16–17-aastaste valimisaktiivse kohta näitas, et vastanutest käis hääletamas 59%. Valimistel mitteosalenutest 25% tõi välja põhjusena huvi puudumise poliitika vastu, järgnesid ajapuudus (16%) ja pettumine poliitikas (11%). Noorte valimiskäitumise uuring KOV valimiste kontekstis. (2018). Tallinn: Kantar Emor.

6 Noorte sotsiaalse ja poliitilise osaluse uuringust Catch-EyoU loe rohkem <https://novaator.err.ee/835650/uuring-arevad-ajad-muudavad-noored-uhiskondlikult-aktiivseks>

7 Ka Eurochild'i ja UNICEF'i ühisuuringus EuropeKidsWant rõhutasid 41,2% osalenud lastest oma muret kliimamuutuste pärast.

Vaata lähemalt: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9293&furtherNews=yes>

8 Kõne arvutivõrgus kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/6757672/kersti-kaljulaid-me-vastutame-enda-ja-teiste-eest>

realiseerumiseks. Perioodil toimus mitmeid märkimisväärseid arenguid ja algatusi, millest valikut käsitletakse ka käesolevas peatükis.

Institutsioonaalne areng

Riik kui seadusandja ja ühiskondlikku korraldust kujundav institutsioon saab aidata luua tingimusi laste ja perede toimetuleku parandamiseks, pakkudes muuhulgas toetavaid meetmeid. Lastekaitseaduse alusel Vabariigi Valitsuse poolt loodud lastekaitse nõukogu⁹ määras 2018. aasta istungil vastutajad ÜRO Lapse Õiguste Komitee riigile esitatud lõppjäreldeste¹⁰ elluviimiseks.

1. jaanuaril 2018 jõustusid mitmed muudatused alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemis, et reageerida kiiremini ja tõhusamalt alaealiste õigusrikkumistele ning tegeleda intensiivsemalt lapse abivajadusega. Hakkas tööle kinnise lasteasutuse teenus, muudeti alaealiste õigusrikkumistele reageerimise süsteemi ning lõpetati alaealiste komisjonide tegevus ja kehtestati üldpõhimõte, et alaealisele võib karistuse mõista ainult siis, kui ühegi teise mõjutusvahendiga ei ole võimalik alaealist õigusrikkumisest hoiduma panna. Jätakuvalt tuleb tähelepanu pöörata ennetusele, kaasates ka need sektorid, kus lastega tegeletakse juba varases eas (nt tervishoid, alusharidus), ja panustada senisest enam valdkondadeülesele koostööle.

Aastast 2018 kujundati asenduskoduteenus ja perekonnas hooldamine ümber asendus- ja järelhooldusteenuseks, delegeerides vastutuse omavalitsustele. Paraku viidi reform ellu kiirustades, sh puudusid analüüsid, mis võimaldaksid hinnata omavalitsustele vastutuse delegeerimise otsuse pikaajalist mõju asendushoolduse süsteemile tervikuna. Aga ka asenduskoduteenus kvaliteedile, perekonnast eraldatud laste asendushooldusele paigutamise praktikatele ning asendushooldusele paigutatud laste huvide ja õiguste kaitsele. Statistikaameti kohaselt elas asenduskodudes 2018. aastal 990 last, seega suundumus perepõhisele asendushooldusele vajab jätkuvalt riigi täiendavat tuge. Järelhooldusteenuse kättesaadavus ei ole piisav, teenuse sisu ei ole üheselt selge, teenuse maht ja diapason sõltub omavalitsusest.

Perioodil on laienenud Sotsiaalkindlustusameti lastekaitse osakonna kui rakendusasutuse ülesannete ring, et pakkuda suuremat riigipoolset tuge kohalikele omavalitsustele nende lastekaitsealaste ülesannete täitmisel, ühtlustada ja tõsta lastekaitsetöö kvaliteeti kohalikul tasandil ning arendada välja riikliku ja regionaalse võimekusega lastekaitse süsteem¹¹.

Riigi kohustus on kujundada õigus- ja sotsiaalsüsteemi selliselt, et iga raske kuriteo läbi kannatada saanud laps saab just temale vajaminevat abi ja toetust parimal viisil ning parimatelt asjatundjatelt. Teenus ja tugivõrgustik peab olema füüsiliselt lähedal ja kiirelt kättesaadav. Sotsiaalkindlustusameti Tallinna ja Tartu lastemajades (viimane avati 2018), kuhu jõuavad seksuaalselt väärkoheldud või selle kahtlusega lapsed, abistati eelmisel aastal 245 last¹². Lastemajade rajamine Ida- ja Lääne-Eestisse saab selguse 2019 sügisel, vajadus selleks on suur.

9 Nõukogusse kuuluvad Lastekaitse Liidu, Eesti linnade liidu, Eesti maaomavalitsuste liidu, Eesti õpilasesinduste liidu ja Eesti noorteühenduste liidu esindajad, samuti ka haridus- ja teadusminister, kultuuriminister, justiitsminister, siseminister, rahandusminister ning Sotsiaalkindlustusameti ja Tervise Arengu Instituudi direktorid. Nõukogu esimees on sotsiaalkaitseminister, kelle vastutusalasse kuulub lastekaitsepoliitika koordineerimine.

10 Komitee arutas Eesti kombineeritud teist kuni neljandat perioodilist aruannet (CRC/C/EST/2-4) oma 2167. ja 2169. kohtumisel (CRC/C/SR. 2167 ja 2169), mis peeti 17. ja 18. jaanuaril 2017, ning võttis oma 2193. kohtumisel, mis peeti 3. veebruaril 2017. Lõppjäreldeste Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta. ÜRO Lapse Õiguste Komitee. CRC/C/EST/CO/2-4. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sm.ee/et/lapse-ogused-ja-heaolu-0>

11 Vaata lähemalt: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse>

12 Frank-Viron, A. (2019) Üha rohkem lapsi saab lastemajast abi. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/frank-viron-uha-rohkem-lapsi-saab-lastemajast-abi>

Seadusandlik areng

Eesti riik on seadmas õiguspoliitilisi sihte aastani 2030. Näiteks juulis 2019 kiitis Vabariigi Valitsus heaks kriminaalpoliitika põhialused kuni aastani 2030, mille järgi on üheks lähituleviku peamiseks eesmärgiks laste ja noorte kriminaaljustiitsüsteemi sattumise ennetamine¹³. Õigusteadlaste sõnul luuakse edaspidi uusi õigusnorme üksnes siis, kui nende vajalikkus on veenvalt põhjendatud. Seejuures tuleks hoiduda liigsest kiirustamisest¹⁴.

Kodakondsuseta laste temaatikale on korduvalt rahvusvahelisel tasandil tähelepanu pööratud¹⁵. Alates 2016. aastast hakkas kehtima kord, et lapsed, kes jääksid vanemate järgi määratlemata kodakondsusega, saavad sünni hetkest naturalisatsiooni korras Eesti kodanikeks, see laienes ka teistele alla 15-aastastele määratlemata kodakondsusega lastele. Positiivne on tõdeda, et pärast seadusemuudatust on alla 15-aastaste määratlemata kodakondsusega laste arv kiiresti vähenenud¹⁶.

Alates 25. maist 2018 hakkas kehtima Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmäärus, kus rõhutatakse, et lapse isikuandmed vajavad võrreldes täiskasvanu andmetega erilist kaitset¹⁷. Uue Eesti isikuandmete kaitse seaduse kohaselt kohaldatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2016/679 artikli 6 lõike 1 punkti a seoses infoühiskonna teenuste pakkumisega otse lapsele, on lapse isikuandmete töötlemine lubatud ainult juhul, kui laps on vähemalt 13-aastane¹⁸.

Alates 1.01.2018 saab vastavalt sotsiaalhoolekande seaduse § 130² kohaliku omavalitsuse üksus taotleda kohtult lapse paigutamist kinnisesse lasteasutusse. Rahvastikuregistri seaduse § 68 muudatus sätestab inimese kohustuse tagada oma elukoha andmete õigsus rahvastikuregistris, aga ka alaealiste laste ja eestkostetavate aadressi olemasolu ja õigsuse. Alates 01.09.2019 jõustusid põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatused, mis annab koolidele võimaluse rakendada mõjutusmeetmeid õpilase suhtes, kelle kasutuses on koolis keelatud ese või aine.

Positiivse edasiminekena saab välja tuua märtsis 2019 jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustiku jt seaduste muutmise seadusega¹⁹ tehtud muudatused, mis rõhutavad senisest selgemalt vajadust arvestada lastega seotud eestkoste- ja suhtlusõiguse kindlaksmääramise menetlustes alati lapsevanema vägivaldsusega nii teise vanema kui lapse suhtes. Eesmärgiks võtta üle Euroopa Liidu alaealiste menetlusõiguste direktiiv²⁰ kiitis heaks Vabariigi Valitsus karistusseadustiku muutmise eelnõu, millega tagatakse edaspidi kuriteokahtluse alla sattunud laste individuaalne hindamine ning nende teadlikkus oma õigustest²¹.

13 Kriminaalpoliitika põhialused 2030 (2019). Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kriminaalpoliitika_pohialused_2030.pdf

14 Pettai, I., Narits, R., Kaugja, S. Õigusloomes on Eestil arenguruumi (2018). RiTo 38, 2018. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-38/oigusloomes-on-eestil-arenguruumi/>

15 Saar, H. Lapse õigused 2014-2015 (2015). Inimõiguste aruanne. Inimõigused Eestis. Inimõiguste Keskus.

Arvutivõrgus kättesaadav: <https://humanrights.ee/teemad/inimoigused-eestis/inimoiguste-aruanne/inimoigused-eestis-2014-2015/lapse-oigused/>

16 Säästva arengu näitajad (2018). Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.stat.ee/valjaanne-2018-saastva-arengu-naitajad>

17 Iro, M. (2018) Lapsed ja andmekaitse. Milliseid muudatusi toob kaasa EL-i isikuandmete kaitse üldmäärus. Märka Last 1, 2018. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2018/02/05/lapsed-ja-andmekaitse-milliseid-muudatusi-toob-kaasa-el-i-isikuandmete-kaitse-uldmaarus/>

18 Isikuandmete kaitse seadus. RT I, 04.01.2019, 11. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011>

19 Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus, RT I, 19.03.2019, 2. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019002>

20 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise. Euroopa Liidu Teataja, L132/1. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=EN>

21 Vaata lähemalt: <https://www.just.ee/et/uudised/laste-oigused-kriminaalmenetluses-edaspidi-paremini-kaitstud>

Õiguskantsler²² on palunud sotsiaalministril kaaluda seadusemuudatust, mis võimaldaks pöörduda alaealistel psühhiaatri poole ilma lapsevanema loata. Iga-aastaselt on juhtumeid, milles abi otsivad lapsed ei saa abi, sest nende vanemad on kategooriliselt psühhiaatrilise abi vastu²³.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee andis 2017 lõpul välja ühised üldkommentaari nr 24 ja 23, mis käsitlevad rahvusvahelist migratsiooni²⁴.

Kohtumenetlus ja -praktika

Riigikohtu mitmed lahendid puudutasid 2018-2019 laste ülalpidamist ja hooldus- ja suhtlusõigusega seotud küsimusi. Eriarvamusi tekitas tsiviilkolleegiumi otsus, milles rõhutati, et kohtute diskretsiooni piiridesse mahub võimalus määrata suhtluskord kindlaks selliselt, et laps viibib vaheldumisi kahe nädala kaupa kummagi vanema juures (2-17-3347/128)²⁵. Pretsedendina algatas kohus ise vanema hooldusõiguse piiramise ja eestkostja määramise (2-18-3298)²⁶. Riigikohus rõhutas, et enne vanemalt hooldusõiguse ära võtmist on vajalik põhjalik kaalumine (2-18-3628)²⁷, selgitas mh nii lepitusmenetluse (2-17-9910)²⁸, lapse viibimiskoha (2-17-11804)²⁹ kui ka lapserööviga seonduvat (2-18-10797)³⁰. Riigikohus tegi pretsedenditu otsuse koolikiusamise osas (3-14-52324)³¹.

Euroopa Inimõiguste Kohus rõhutas aruandeperioodil muuhulgas, et lapse parimate huvide üle otsustamisel ei ole lubatud toetuda paari aasta tagusele eksperthinnangule (Suurkoja otsus asjas nr 37283/13 Strand Lobben jt vs Norra)³²; lapse esialgse elukoha määramisel on otsustav mõju menetluse lõpptulemusele (otsus asjas nr 21243/17 Širvinskas vs Leedu)³³; laste ajutisel eraldamisel bioloogilisest vanemast tuleb määrata tähtaeg (otsus asjas nr 37748/13 R.V. jt vs Itaalia)³⁴, vanema ja lapse suhteid puudutavates asjades peavad ametiasutused üles näitama erakordset hoolsust (otsus asjas nr 51051/15 Bittoun vs Moldova)³⁵; ELi õiguse (Brüsseli II bis määrus) alusel toimuv vastastikune usaldus Rumeenia ja Itaalia lastekaitseasutuste vahel ei tähenda seda, et riik on kohustatud lapsed tagasi saatma keskkonda, kus neil oli tõsine koduvägivalla oht (asjas nr 49450/17

22 Õiguskantsleri tegevused lapse õigustega seonduvalt perioodil 2018-2019 on toodud aastaülevaadetes. Arvutivõrgus kättesaadavad: <https://www.oiguskantsler.ee/et/aasta-%C3%BCleuvaade>

23 Nii ei võimalda tänane seadusandlus aidata neid lapsi, kes on hädas depressiooni, söömishäirete või sõltuvustega. Kõiki teisi tervishoiuteenuseid reguleerib võlaõigusseadus. Eraldi on psühhiaatrilise abi seadus, mis ei võimalda hinnata alla 18-aastase küpsust arstil. Seadus välistab ilma igasuguste eranditeta laste ja noorte iseseisva otsustusõiguse. Vaata lähemalt: Alaealise nõusolek psühhiaatriliseks raviks (2019) Õiguskantsleri kiri sotsiaalministrile. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Alaealise%20n%C3%B5usolek%20ps%C3%BChhiaatriliseks%20raviks.pdf

24 Joint general comment No. 4 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 23 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/343/65/PDF/G1734365.pdf?OpenElement> ja Joint general comment No. 3 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/343/59/PDF/G1734359.pdf?OpenElement>

25 Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=2-17-3347/128>

26 Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=2-18-3298/40>

27 Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=2-18-3628/62>

28 Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=2-17-9910/133>

29 Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=2-17-11804/175>

30 Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=2-18-10797/67>

31 Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-14-52324/185>

32 Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195909>

33 Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194735>

34 Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194444>

35 Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191486>

O.C.I. jt vs Rumeenia)³⁶, aga ka tegi otsuse vanaisa külastusõiguse tagamisest (asjas nr 22208/17 Shvets vs Ukraina)³⁷.

Euroopa Kohus tegi perioodil suurkoja otsused SM (C-129/18)³⁸, mis puudutab Alžeeria seadusliku hoolduse kafalah' (mitte)tunnustamisest EL'is; Sindicatul Familia Constanta (C-147/17)³⁹ hooldusvanemate töö- ja puhkeajast ja K.A. (C-82/16)⁴⁰ perekonna taasühinemist seoses alaealiste pereliikmetega. Samuti käsitles muuhulgas lapse parimate huvide mõistet otsuses Saponaro (C-565/16)⁴¹ ja lapse parimate huvidega arvestamine rahvusvahelise kaitse andmisel otsuses M.A. (C-661/17 (I))⁴².

Statistika ja uuringud

Vaatamata viimasel kümnendil tehtud ulatuslikele investeeringutele regionaalarengusse on Eesti regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine jätkuvalt suureks väljakutseks⁴³. Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist ja elamispiirkonnast. Piirkonniti erineb lastega leibkondade ekvivalentnetosissetulek ligi kaks korda, suhtelise vaesuse määr kolm korda⁴⁴. Suureks probleemiks on lastekaitsetöötajate arvu vähenemine ja suur voolavus. Seega on laste heaolu ja õiguste realiseerumine endiselt sõltuvuses sellest, millises omavalitsuses tema vanemad elavad. Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises, erinevustele mh teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse jpm kättesaadavusel⁴⁵. Ka Euroopa Liidu uue noortestrategia loomisel tõid Eesti noored esile vajadust pöörata ühiskonnas rohkem tähelepanu mh võrdsusele kohtlemisele⁴⁶, kusjuures 81% vastanutest pidas ebavõrdsuse küsimust Eesti ühiskonnas oluliseks.

Tervise Arengu Instituudi andmetel on kaheksa aasta võrdluses rasvunud laste arv Eestis üha kasvanud, risikirühmaks on kehvemast majandusliku seisuga peredest noored (21%). Laste rasvumise seireuuringu

36 Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193069>

37 Arvutivõrgus kättesaadav: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-194857>

38 Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=212226&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=15044451>

39 Arvutivõrgus

kättesaadav:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=207884&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=15046942>

40 Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=201821&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=15047164>

41 Arvutivõrgus

kättesaadav:<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=201260&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=15047646>

42 Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=210174&pageIndex=0&doclang=ET&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=15047858>

43 Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M. (2019) Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengus. Analüüsi lõpparuanne. Tallinna Ülikool. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/L%20C3%B5ppraport_V%20C3%A4ljakutsed-ja-soovitused-KOV-ja-regionaalarengus_31.01.2019.pdf

44 Tartu maakonna suhtelise vaesuse määr (11,3%), Valga maakonnas elas suhtelises vaesuses 39,1% lastest, Põlva (30,3%) ja Võru maakonnas (29,3%). Vaata lähemalt: Raid, K. Lastega perede toimetulek ja heaolu (2018) Kogumikus: Eesti piirkondlik areng 2018. Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.stat.ee/valjaanne-2018-eeesti-piirkondlik-areng-2018>

45 Vaata ka: Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring 2017. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.epikoda.ee/puudega-lastega-perede-toimetuleku-ja-vajaduste-uuring-2017/>

46 Samuti peeti oluliseks pöörata rohkem tähelepanu ka internetis tegutsemise tagajärgedele ja noorte vaimsele tervisele. Vaata lähemalt "Noored Otsustajad" Eesti konsultatsiooniperioodi raport "Noored Euroopas – Mis Järgmiseks?" (2017). Eesti Noorteühenduste Liit. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://enl.ee/2018/03/07/projekti-noored-otsustajad-2017-konsultatsiooni-tulemuste-kokkuvote/>

kohaselt on iga neljas 1. klassi laps Eestis on ülekaaluline või rasvunud⁴⁷. Olukorras, kus leetrijhtumite arv maailmas on alates 2006 aastast suurim ja WHO teatel on vaktsiinikõhklus üks kümnest terviseohust 2019. aastal, on Eestis vaktsineeritud laste arv langenud viimastel aastatel alla soovitatava taseme⁴⁸.

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraporti „Puuetega inimeste eluolu Eestis“ kohaselt on puuetega laste arv viimasel kümnendil tugevas kasvutrendis, praktilises elus kogeavad puuetega lapsed puudulikku kaitset diskrimineerimise eest, vähest kaasamist ja abi ning piiratud juurdepääsu haridusele. Puudulik on ka vaimupuudega, samuti psüühikahäiretega lastele suunatud teenuste kättesaadavus. Puuetega laste õiguste teostamine on Eestis otseses sõltuvuses vanemate võimekusest ega ole tagatud võrdselt kõigile⁴⁹.

Enamik Eesti lastest tunneb end internetis enesekindlalt ja turvaliselt, selgub EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringust⁵⁰. 9–17-aastastest Eesti lastest kasutab internetti igapäevaselt 97%. Midagi häirivat on netikeskonnas näinud ligi kolmandik lastest ning küberkiusamist on pealt näinud ligi 40% lastest. Kiusamisega on kokku puutunud 23%, paraku ligi kolmandik lastest ei räägi kogetust kellelegi. Noored alustavad suitsetamisega hiljem, oluliselt on vähenenud vesipiibu tarbimine ning kasvanud on nende õpilaste osakaal, kes ei ole kunagi tarvitanud alkoholi⁵¹. Siiski on Eesti õpilased võrreldes teiste Euroopa ja Põhja-Ameerika õpilastega esimeste seas varase alkoholi proovimise, purju joomise ning suitsetamise ja kanepi proovimise poolest. Nii rahvusvahelise heaolu uuring Children's World kui ka Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring näitavad tendentsi, et vanuse lisandumisega laste subjektiivne heaolu väheneb, väheneb nii koolirõõm kui halvenevad vaimse tervise näitajad. Alaealised panid 2018. aastal toime 1124 kuritegu, mis on 10% rohkem kui 2017. aastal. Alaealiste kuritegude arv suurenes eeskätt varguste arvu tõusu tõttu. Sagenud on noortekampade vägivalda- ja vandalismijuhtumid⁵². Aasta lõpu seisuga oli vanglas 14 alaealist, kellest kümme süüdimõistetut ja neli vahistatut⁵³.

Lapse õigus vägivallavabale ja toetavale keskkonnale on üks keskmatest õigustest lapse elus, millest peavad osa saama kõik lapsed ilma igasuguste eranditeta. Paraku 36% täiskasvanutest ei pea laste füüsilist karistamist vägivallaks vaid kasvatusmeetodiks⁵⁴. Seksuaalkuritegude koguarv (2018 - 505) on kümne aasta suurim ja suurenenud just alaealise kannatanuga seksuaalkuritegude sagenemise tõttu (koguarvust 87%), tõusnud on vägistamisjuhtumite arv (137)⁵⁵.

Võrreldes 2012. aastaga ei ole lapse õigustest kuulnud täiskasvanute osakaal kasvanud, lapse õigustest kuulnud laste osakaal on veidi kahanenud. Laste hinnangul pakutakse Eestis lastele hoolitsust ja

47 Kooliõpilaste tervisekäitumise uuring (HBSC), 2017/2018. a uuring (2019). Tervise Arengu Instituut. Arvutivõrgus kättesaadav: https://intra.tai.ee//images/prints/documents/155721589243_Eesti_kooliopilaste_tervisekaitumise_uuring_2017_2018_oppeaasta_tabelid.pdf ja <https://www.tai.ee/et/terviseandmed/tervisestatistika-ja-uuringute-andmebaas/uuendused/4514-kooliopilaste-tervisekaitumise-uuring-hbsc-2017-2018-a-uuring>

48 Vaata ka: <https://tervis.postimees.ee/6136956/vanemad-alahindavad-rangalt-koolilaste-vaktsineerimise-vajalikkust>

49 ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraportit „Puuetega inimeste eluolu Eestis“. (2018) Eesti Puuetega Inimeste Koda. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2018/03/EPIK_variraport_webi.pdf

50 EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuring (2019). Tartu Ülikooli teadlased küsitlesid koostöös Turu-uuringute ASiga 2018. aasta suvel üle Eesti 1020 internetikasutajast last vanuses 9–17 ja nende üht vanemat. Uuring keskendus laste ja vanemate internetikasutusele, digipädevustele ning teadlikkusele online-riskidest. Arvutivõrgus kättesaadav: https://sisu.ut.ee/sites/default/files/euko/files/eu_kids_online_eeesti_2018_raport.pdf

51 Vaata ibid. 47.

52 Alaealiste õigurikkumised. Kogumikus Kuritegevus Eestis 2018. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/05_alaealiste_ogusrikkumised.pdf

53 Info pärineb vestlusest Viru Vangla juhtkonnaga Viru Vangla vanglakomisjoni istungilt 24.09.2019.

54 Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/lovu_lopparuanne_final_1.11.18.pdf

55 Seksuaalkuriteod. Kogumikus Kuritegevus Eestis 2018. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/08_seksuaalkuriteod.pdf

kaitset ohu eest, kuid nende arvamuse kuulamist ja sellega arvestamist ei ole täiskasvanud veel eriti omaks võtnud, samuti jääb täiskasvanutel vajaka kriitilistel hetkedel laste mõistmist soodustavatest eluoskustest⁵⁶.

Hea praktika

Teadlikkus lapse õigustest ja nende igakülgne rakendamine ühiskonnas on tagatiseks laste heaolule. Lapse õiguste konventsiooni tõhusus sõltub sellest, kui laialdaselt selles sätestatud lapse õiguseid tuntakse, mõistetakse ja rakendatakse⁵⁷. Lapse õigustega seonduva tutvustamine peab sõltuma sihtrühmast ja tema vajadustest. Alljärnevalt on toodud hea praktika näitena mõned lahendused ajavahemikust 2018-2019:

a) Inimõiguste ülddeklaratsiooni vastuvõtmisest täitus 70 aastat. Tallinna Kalamaja põhikooli ja Tartumaa Kuuste kooli õpilased sõnastasid vlogis, kuidas nemad inimõigusi mõistavad⁵⁸.

b) Eestis ei ole piisavalt hooldusperesid. Kuldmuna Grand prix läks 2019 dokumentaallavastusele „Südames sündinud”, mis oli osa TAI teavitusest eesmärgiga avada kasuvanemluseteemat ja julgustada inimesi saama kasuvanemaks. Lavastust saab nüüd vaadata täispikkuses portaalis tarkvanem.ee⁵⁹.

c) Vanema vangistus võib põhjustada lapsele erinevaid tundeid, sh nii häbi, hirmu kui ka kurbust. Lapsele on oluline, et last ümbritsevad täiskasvanud oskavad last toetada. Lastekaitse Liidu algatusena koostöös Justiitsministeeriumi vanglate osakonnaga koondati www.vangla.ee lehele materjalid lastele ja lapsevanematele, kelle lähedane on vanglas⁶⁰.

d) Õiguslik alus inimõiguste käsitlemiseks ja rakendamiseks Eesti haridussüsteemis ja koolides on olemas, kuid inimõiguste õpetamine sõltub sageli sellest, kui pädevad on õpetajad inimõiguste teemasid lõimitult käsitlema⁶¹. MTÜ Mondo andis välja metoodilise juhendi lapse õiguste käsitlemiseks koolis ÕIGUS OLLA LAPS⁶².

e) Kõigist kiusamise liikidest mõjub noorte vaimsele heaolule kõige laastavamalt küberkiusamine⁶³. MTÜ Lastekaitse Liit on loonud programmide „Kiusamisest vabaks!“ ja „Targalt internetis“⁶⁴ ühendava digitaalse juhendmaterjali, mis tutvustab koolieelse lasteasutuse ja kooli õpetajale võimalusi „Kiusamisest vabaks!“ raames oluliste teemade käsitlemist digikeskkondadesse puutuvalt⁶⁵.

f) Oluline on kohelda alaealisi kriminaalmenetluses teisiti kui täiskasvanuid. Hea meel on tõdeda, et Eesti praktika arvestab lapse vajadusi aasta-aastalt üha rohkem. Lapsi mõjutab oluliselt nende isikute teadlikkus ja suhtumine, kes lastega tööalaselt tegelevad ja kokku puutuvad. Politsei- ja

56 Turk, P., Sarv, M. Lapse osalusõigusest laste ja täiskasvanute vaates (2019). Kogumikus Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates. Koostajad D.Kutsar ja K.Raid. Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.stat.ee/valjaanne-2019-laste-subjektiivne-heaolu-kohalikus-ja-rahvusvahelises-vaates>

57 Rajani, R., Petrén, A. (2005). Teadlikkuse tõstmine laste õigustest. Laste õigused. ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamine praktikas. Pedak, P. (toim.), Tallinn: Lastekaitse Liit. Lk 123–138.

58 Loe lähemalt ja vaata videoklippe: <https://www.humanrightsestonia.ee/70-aastat-inimõiguste-ulddeklaratsioonist/>

59 Vaata lavastust: <https://tarkvanem.ee/kasupere/lavastus-sydames-syndinud/>

60 Vaata lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/2019/06/materjalid-lastele-ja-lapsevanematele-kelle-lahedane-on-vanglas/>

61 Inimõigused ja inimõiguste alusväärtused Eesti koolis ja hariduspoliitikas. Uuringuaruanne (2017). Balti Uuringute Instituut, Inimõiguste Keskus. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/io_lopparuanne.pdf

62 Vaata lähemalt: <https://maailmakool.ee/oigus-olla-laps/>

63 Vaata lähemalt suitsidaalsete mõtete ja depressiivsete tunnete levimust uurinud Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi doktorant Lauraliisa Margi doktoritööst. Kokkuvõte arvutivõrgus kättesaadav: <https://novaator.err.ee/842250/dokoritoo-noorte-vaimset-heaolu-laastab-koige-enam-kuberkiusamine>

Dokoritöö arvutivõrgus kättesaadav: [/https://www.etera.ee/zoom/42424/view?page=1&p=separate&tool=info&view=0,0,2067,2834](https://www.etera.ee/zoom/42424/view?page=1&p=separate&tool=info&view=0,0,2067,2834)

64 Vaata lähemalt: www.kiusamisestvabaks.ee ja www.targaltinternetis.ee

65 Digitaalse juhendmaterjali „Sõber Karuga targalt internetis“ eesmärgiks on tutvustada õpetajale võimalusi, kuidas leida tee laste ja lapsevanematega digimaailmaga seotud küsimuste arutamiseni. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://kiusamisestvabaks.ee/content/editor/files/S%C3%B5ber%20Karuga%20Targalt%20Internetis.pdf>

Piirivalveamet võttis vastu ennetustöö kontseptsiooni⁶⁶ ja laste õiguste deklaratsiooni⁶⁷, milles Eesti 100. sünnipäeval sõnastati tegevused, mida PPA teeb selleks, et iga laps saaks õnnelikult suureks kasvada. Prokuratuuri alaealistele spetsialiseerunud prokurörid sõlmisid Narva-Jõesuus 2018 kokkuleppe kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses⁶⁸. Õiguskantsler on andnud seisukoha laste õigustest esmasel kokkupuutel politseiga⁶⁹. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna eestvedamisel valmis lapsedõbraliku menetluse meelepea⁷⁰, mis on mõeldud praktikutele, kes lastega erinevates menetlustes kokku puutuvad.

g) Vajalik on otsustajate järjepidev teavitamine lapse õigustest: MTÜ Lastekaitse Liit edastas enne Riigikogu valimisi kõigile Eesti erakondadele ettepanekud Eesti laste õiguste ja heaolu tagamiseks⁷¹. Liidu 2019. aasta üldkogul võeti vastu avalik pöördumine tulevaste Euroopa parlamendi saadikute poole⁷², et panna neid oma töös rohkem tähelepanu pöörama laste õigustele Euroopas ja maailmas.

Valik avalikest aruteludest

Perioodil 2018-2019 olid avalikkuse tähelepanu all mitmed küsimused, mis puudutasid laiemalt lapse õigust haridusele. Eesti ühiskonnas peeti elavat debatti eesti- ja venekeelse hariduse teemadel. PISA uuringu tulemuste statistika põhjal on eestikeelsete ja siinsete vene õppekeelga koolide õpilaste teadmiste vahe üks õppeaasta. Riigikogu lükkas septembris 2019 tagasi Reformierakonna ettepaneku minna üle täielikule eestikeelsele õppele.

Avalikus pöördumises “Harimatul Eestil pole tulevikku” avaldati muret õpetajate järelkasvu osas ja juhiti tähelepanu, et üha enamikus koolides on puudus kvalifitseeritud spetsialistidest⁷³.

Eesti Õpetajate Liidu, Eesti Puuetega Inimeste Koja, Eesti Lastevanemate Liidu, Eesti Klassiõpetajate Liidu, Lastekaitse Liidu, Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi, Õpetajate Ühenduste Koostöökoja, Eesti Õpilasesinduste Liidu ja Eesti Lasteaednike Liidu ühisloomena sündis ühislooming ja rahvaalgatus „Aita pidurdada vastutustundetust hariduses“, millega edutult paluti peatada täiendavateks analüüsideks seaduseelnõu SE519 menetlus, mille kohaselt kavandati riigis sisulisi muudatusi kaasava hariduse elluviimisel⁷⁴.

Teadlased juhtisid tähelepanu, et Eesti õpilased on küll targad, aga nende silm ei sära⁷⁵. Rahvusvahelises laste heaolu uuringus Children's Worlds⁷⁶ selgus, et laste arvates ohustavad koolirõõmu kaotamine kõige enam kiusamine ja õpetajate ebaõiglane käitumine.

66 PPA ennetustöö kontseptsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/politsei-ja-piirivalveameti-ennetustoo-kontseptsioon-sept-2018_0.pdf

67 PPA Laste õiguste deklaratsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.politsei.ee/files/Ennetus/ppa-laste-iguste-deklaratsioon.pdf?5f32c7e3ca>

68 Kuriteo toimepannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe 2018. Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/Kuriteo%20toime%20pannud%20alaealiste%20eri-kohtlemine%20kriminaalmenetluses.pdf>

69 Lapse õigustest esmasel kokkupuutel politseiga. Õiguskantsler. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Laste%20C3%B5igustest%20esmasel%20kokkupuutel%20politseiga_lapsevanematele%20ja%20ametnikele.pdf

70 Lapsedõbralik menetluse meelepea. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/lapsesobraliku-menetluse-meelespea>

71 Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/2018/09/mtu-lastekaitse-liit-ettepanekud-eesti-erakondadele-eesti-laste-oguste-ja-heaolu-tagamiseks/>

72 Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/2019/04/%EF%BB%BFlastekaitse-liidu-avalik-poordumine-euroopa-parlamendi-kandidaaside-tuleviku-jaoks-tuleb-lapse-ogused-votta-parlamendis-oma-sudameasjaks/>

73 Loe lähemalt: <https://arvamus.postimees.ee/4478587/avalik-poordumine-harimatul-eestil-pole-tulevikku>

74 Loe lähemalt: <https://rahvaalgatus.ee/initiatives/425e6ede-3590-47c0-9b0b-8f46dc7dbc61>

75 Vaata ka: Teadlane seletab miks Eesti õpilastel silmad ei sära. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://novaator.err.ee/690538/teadlane-seletab-miks-eesti-opilastel-silmad-ei-sara> ja Lapsed usaldasid teadlastele kuhu kaob nende koolirõõm. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://novaator.err.ee/966219/lapsed-usaldasid-teadlastele-kuhu>

Väljakutsed

Lapse subjektiivne heaolu on seda suurem, mida suuremal määral on tagatud lapse õigused erinevates keskkondades. Seouli Riikliku Ülikooli sotsiaalse heaolu professor Bong Joo Lee tõdes Tartus augustis 2019 toimunud rahvusvahelisel laste heaolu konverentsil ISCI 2019⁷⁷ et „*Laste igapäevaelu mõjutab nende heaolu, peamiselt pere, kool ja naabrus. Mõistagi mõjutavad laste heaolu ja toimetulekut ka kodune vägivald, vaesus, õppimine ja stress*”.

Aastal 2018 registreeriti 3607 perevägivallakuritegu, mis on 35% enam kui 2017. aastal. Veidi enam kui neljandikul juhtudel oli perevägivallakuritegu lapsohvri või -pealtnägijaga⁷⁸. Perevägivalda ei saa kunagi pidada ainult perekonna siseasjaks.

Kiusamine on vähenenud,⁷⁹ aga laste heaolu uuringu andmetel on narrimist kogenute osakaal isegi suurenenud⁸⁰. Ebaturvaliste suhete tõttu on õpilased vähem rahul kaasõpilastega ja see vähendab ka koolirõõmu, mis osaliselt selgitab laste kooliga seotud rahulolu arvestatavat vähenemist pärast 4. klassi⁸¹. Koolikiusamine ei jää tihti kooliseinte vahele, vaid tuleb lastega telefonides ja internetis koju kaasa. Eesti ühiskonna väljakutse on aidata erinevate tegevustega kaasa Eesti laste kooliturvatunde loomisele ja koolirõõmu suurendamisele.

Kooliõpilaste tervisekäitumise uuring näitab, et ajas on kasvanud kooliõpilaste depressiivsus, 2017/2018 aastal oli seda aasta jooksul kogenud juba iga kolmas õpilane. Mida vanemaks lapsed saavad, seda kehvemini nad end tunnevad. Märnatavalt kehvemaks on muutunud 15-aastaste noorte vaimne tervis, kellest iga viies on aasta jooksul mõelnud ka enesetappule.

Positiivne on tõdeda, et perioodil 2018-2019 on antud teemadega eri tasanditel aktiivsemalt tegelema hakatud ja seda nii ennetuse kui ka sekkumise osas. Eri viisidel tõstetakse ühiskonna teadlikkust perevägivalda, kiusamise ja vaimse tervise probleemide negatiivsetest tagajärgedest ja rõhutakse varajase märkamise vajalikkusele⁸². Ainult avalik arvamus, et kogu ühiskond peab noorima põlvkonna heaolu nimel investeerima arvestatava osa oma vahenditest, survestab poliitikuid ellu viima plaane, mis on kooskõlas mõttega, et lapsed on olulised kogu ühiskonnale juba praegu, mitte ainult tulevikus, täiskasvanuina⁸³.

Eesti on ratifitseerinud ÜRO lapse õiguste konventsiooni⁸⁴, mis rõhutab vanemate kõrval riigi rolli lapse õiguste kaitsmisel ja arenguks vajalike tingimuste loomisel. Vananeva ja kahaneva elanikkonnaga Eestis on iga laps väärtuslik. Kui otsused puudutavad lapsi ja laste heaolu

[kaob-nende-kooliroom](#)

⁷⁶ Vaata Children's World uuringust: <http://www.isciweb.org>

⁷⁷ Vaata lähemalt: [ISCI 2019](#)

⁷⁸ Kuritegevus Eestis 2018. Justiitsministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2018>

⁷⁹ Ibid.47

⁸⁰ Murakas, R., Soo, K., Otsavel, S. Laste subjektiivne heaolu koolis. Kogumikus Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates. Koostajad D.Kutsar ja K.Raid. Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.stat.ee/valjaanne-2019-laste-subjektiivne-heaolu-kohalikus-ja-rahvusvahelises-vaates>.

⁸¹ Kutsar, D., Kasearu, K. (2017). Do children like school – crowding in or out? An international comparison of children's perspectives. Children and Youth Services Review, 80, pp. 140–148.

⁸² Näiteks Lasteabitelefoni 116111 teavituskampaania „Aga mina HOOLIN ja märkan” julgustas lapsi ja noori hoolimisest ja märkamisest rääkima, seda väljendama ja tähele panema nii iseenda, lähedaste kui ümbritseva suhtes. Sotsiaalministeeriumi kampaania „Pole hullu” juhtis tähelepanu, et iga neljas inimene puutub elu jooksul kokku vaimse tervise häirega ja näeb seetõttu maailma omamoodi. Kampaania #meieajakangelane julgustab vägivaldses suhtes olijaid abi küsima.

⁸³ Casas, F. (2016b). Children participating in measuring what matters – why, when how? Learning for Well-Being Magazine, 1(7), 1–7. Universal Education Foundation. Allalaaditud <http://www.14wb-magazine.org/#!/article-7/oifmv>.

⁸⁴ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

suurendamist, siis on need otsused vaja teha parteipoliitikat kõrvale jättes ning leida konsensus erakondade üleselt lapse huvisid arvestavalt. Inimõiguste edendamine nõuab poliitilist julgust ja tahet. Aastal 2017 jõustunud lastekaitseaduse lapsekeskne fookus peab saama tegelikkuseks.

Kokkuvõte

Demokraatia areng ja inimõiguste olukord Eestis sõltub tema ühiskonnaliikmete aktiivsest, loovast ja informeeritud osalusest. Laste elukvaliteet ja olukord lapse õiguste valdkonnas mõjutab otseselt nii nende subjektiivset heaolu kui nende toimetulekut täiskasvanuna ja seeläbi ka ühiskonna võimekust tervikuna. Lapsed nii Eestis kui mujal maailmas on väljendanud soovi elada erineval viisil kui eelnevad põlvkonnad. Ka Paavst Franciscus rõhutas Tallinna visiidil⁸⁵ noortele, et nad on pigem tegutsemise kui teooria põlvkond. Tsiteerides presidendi kõnevõistluse võitjat Mia Marta Ruus'i⁸⁶ „*Olen uhke, et seisin 15. märtsil koos sadade noortega riigikogu ees avaldamaks meelt kliimapoliitika üle. Kui jätkame saastamist nagu praegu, ei ole rahva tulevikust üldse mõtet rääkida.*“

Soovitused

- Suurendada laste mõju ühiskonna kujundamisel, edendada laste osalemist erinevates otsustusprotsessides, mis läbi tugevdada ühiskonna sidusust.
- Teavitada ühiskonda senisest enam lapse õigustest, sh suurendada inimõiguste hariduse mahtu erinevatel koolitasetel ning lastega seotud ametialade täiendõppes.
- Tagada senisest efektiivsem ÜRO lapse õiguste konventsiooni rakendamine, sh laste sotsiaalsete põhiõiguste tagamine. Suurem tähelepanu ennetusele, varajasele märkamisele, vaimse tervise teenuste ja tugispetsialistide kättesaadavuse tagamisele. Panustada multidistsiplinaarse koostöö edendamisele.
- Koguda süsteemselt statistilist teavet (sh regulaarsete raportite esitamine), mille analüüsile tuginevalt kujundada lapse õigusi tagavaid poliitikaid.

⁸⁵ 25.09.2018 visiidil pidas paavst Franciscus Kaarli kirikus noortele kõne. Vaata ka: <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/fotod-paavst-franciscus-tsiteeris-noortega-kohtumisel-kerli-koivu-laulusonu-armastus-ei-ole-surnud?id=83776385>

⁸⁶ Ruus, M. M., Kas meie praegune suund teenib Eestile parimat eesmärki? Presidendi kõnevõistluse võitja kõne arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.president.ee/en/933-meediakajastus/est-pressiteated/15185-presidendi-konevoistluse-voitja-kas-meie-praegune-suund-teenib-eestile-parimat-eesmaerki/>